

Gotovo više od godinu trajala je restauracija teško oštećenog raspela iz župne crkve Pohoda Blažene Djevice Marije u Čučerju

ČUDO U ČUČERJU

Nikad, govori Ksenija Škarić, nije imala pred sobom tako oštećen predmet, ali s kolegama restauratorima i suradnicima iz drugih institucija napravila je na kraju doista čudo i iz gomile krhotina rekonstruirali su Isusa iz Čučerja kao da nikada nije bio okrznut, a kamoli posve raskomadani

PHOTO: M. ŠKARIĆ / KULTURA

Čudo u Čučerju

Kad sam prvi put vidjela tamnu boju na tijelu Isusa Krista, bila sam zapanjena. Svi su čuli za Crne Madone, no ono što je manje poznato je da su postojala, osim Crnih Madona, i crna raspela. To Austrijanci dobro znaju, ali u Hrvatskoj ih je izuzetno malo

PIŠE: ROMINA PERITZ

Kada je pred iskusnu restauratoricu Kseniju Škarić nedugo nakon potresa u Zagrebu prošle godine stiglo raspelo toliko oštećeno i razbijeno na stotine komada da je bilo posve neprepoznatljivo, pomislila je da je potrebno pravo čudo da ga ponovo dovede u prvotno stanje. Radilo se o baroknom raspelu iz Zupne crkve Pohoda Blažene Djevice Marije u Čučerju, koja se nalazi na trusnom području Medvednice, u potresu najteže stradalom području. Crkva je pritom teško oštećena s predmetima koji su se nalazili u njoj, a jedan od najvrednijih upravo je raspelo, o kojem se sve do danas vrlo malo, gotovo ništa nije znalo osim da je stoljećima bilo predmet štovanja u tom kraju.

"Meni je to sigurno jedan od najzanimljivijih projekata koje sam imala u karijeri. A još k tome ima i božićnu komponentu jer je zaista kao feniks iz ničega spašeno", govori restauratorica dok u rukama drži skalpel i kist, alate bez kojih ne može. "Mi restauratori valjda smo jedina struka koja koristi ovu kombinaciju alata za naš rad. Kad bismo kreirali 'cimer' struke, on bi sadržavao ovo dvoje."

No, prije nego što je na Kristu primijenila skalpel i kist, trebalo je napraviti vrlo detaljna istraživanja - arhivska, laboratorijska i restauratorska - zatim probe materijala, konzultacije sa stručnjacima, što domaćim, što stranim, da bi raspelo, odnosno Krist iz Čučerja ponovno dobilo svoj izvorni oblik. Proces je to koji je trajao malo više od godinu dana. Nikad, priznaje Ksenija Škarić,

nije imala pred sobom tako oštećen predmet, ali s kolegama restauratorima te suradnicima iz drugih institucija koje je konzultirala oko pitanja koja su izvan domene njezine struke, a i toga je bilo, napravila je na koncu doista čudo i Isusa iz Čučerja iz gomile krhotina rekonstruirala su kao da nikada nije bio okrnut, a kamoli posve raskomadani.

"Raspelo je tijekom trešnje palo s velike visine iznad oltara gdje se nalazilo te se križ raspao u sedam, a korpus u trideset i dva komada", precizna je restauratorica. "Nije čudno, zapravo, da se nakon pada s takve visine posve raspalo." Bila je to ujedno i najštećenija umjetnina u toj crkvi, ali i među svim pojedinačnim predmetima, pogotovo drvenim polikromnim skulpturama, koji su stigli nakon potresa u Hrvatski restauratorski zavod sa zagrebačkog područja.

Na Zmajevcu su ga, vidjevši odmah da je riječ o izuzetnoj umjetnini, predložili u svom planu za ovu godinu i početak 2022. godine kao jedan od predmeta koji treba pod hitno obnoviti. Analiza stanja i rekonstrukcija događaja u potresu provedeni su u suradnji sa stručnjacima iz Hrvatske i inozemstva, koji su pomogli osmisliti mjere stabilizacije, projektirati potpurnu konstrukciju te odabrati odgovarajući restauratorski materijal za pojedine konzervatorsko-restauratorske postupke. Drveni dijelovi raspela podvrgnuti su sterilizaciji ozračivanjem gama-zrakama na Institutu Ruder Bošković. U skladu s rezultatima tehnoloških proba, odabrani su materijali za konsolidiranje drva, metala i polikromacije, čišćenje površine, lijepljenje dijelova te sanaciju oštećenja.

Završna faza

Sada je raspelo u završnoj fazi, slijedi još retuš oštećenja, rekonstruiranje krune od šiblja te izrada potporne konstrukcije. Sve bi trebalo biti gotovo do Uskrsa, no u početku

RESTAURATORICA JE UOČILA I VELIKU RUPU NA ISUSOVIM LEDIMA. RIJEČ JE O UPRIZORENJU KAPANJA KRVI, GOTOVO SIGURNO VRLO DOJMLJIV THEATRUM SACRUM U POMNO OSMISLJENOJ SCENOGRAFIJI

Stare fotografije s raspelom iz župne crkve Pohoda Blažene Djevice Marije u Čučerju; raspelo je kao i cijela crkva teško nastradalo u potresu

stvari nisu nimalo bile obećavajuće. Raspelo iz Čučerja bilo je pored toga što je u lošem stanju, naime, i prava enigma za restauratore. Jer, da bi ga ponovno sastavili trebalo je znati o kakvom je točno predmetu riječ, kada je nastalo, koji su materijali korišteni i sl. Zupna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije u Čučerju podignuta je, inače, tridesetih godina 18. stoljeća pod pokroviteljstvom zagrebačkoga biskupa Jurja Branjuga. Dovršena je, oslikana i opremljena do 1765. godine, ali je u sljedećim stoljećima doživjela niz preinaka.

Svaki sloj, novo otkriće

"Kad smo preuzeli predmet nismo puno znali o njemu jer se općenito i nije znalo gotovo ništa, no restau-

ratorski su radovi i prilika za jedno šire istraživanje. U samim istraživanjima bila je čak olakotna okolnost što smo imali "stotinu" fragmenata. Svaki sam gledala pod mikroskopom i na svakom se mogla vidjeti stratigrafija, svi oslici koji su postojali od samog početka sve do danas. S obzirom na to, nisam morala raditi sonde, i dovoljan je bio samo mali broj kontrolnih mikropresjeka, jer je korpus bio u takvom stanju da se sve moglo iščitati iz samih fragmenata". Ustanovila je tako da je raspelo nastalo početkom 18. stoljeća i da je prije sadašnje faze bilo četiri ranijih oslika na samom Kristu, dakle ukupno pet. "Ja bih rekla da postoji i šesta faza, a to bi bilo komponiranje raspela u triptih slikara Josipa Resteka koje se dogodilo krajem

Sada je raspelo u završnoj fazi, slijedi još retuš oštećenja, rekonstruiranje krune od šiblja te izrada potporne konstrukcije. Sve bi trebalo biti gotovo do Uskrsa, no u početku stvari nisu bile nimalo obećavajuće

70-ih godina prošlog stoljeća. Tako da ovo Raspelo predstavlja zanimljiv spoj barokne i suvremene umjetnosti u svojoj posljednjoj fazi". Svaka obnova raspela, međutim, značila je i novu ikonografiju. Svaki sloj donosio je nova otkrića restauratorima, neka i dosta neočekivana. "Ovo raspelo u tom je smislu nešto posve posebno. Kad sam

prvi put vidjela tamnu boju na tijelu Isusa Krista, bila sam zapanjena. Svi su čuli za Crne Madone, čudotvorne, najslavnije Majke Božje, no ono što je manje poznato je da su postojala, osim Crnih Madona, i crna raspela. To Austrijanci dobro znaju jer ih kod njih ima dosta, no kod nas su ona manje poznata. Sada vidim i da su manje poznata jer

se ne zna da su postojala, ali nije da ih nije bilo. Raspelo iz Čučerja dokaz je tome. I dan-danas ih naima ima jako malo stoga se taj kult gotovo pa skroz i zaboravio. Kada sam krenula istraživati ovo raspelo dakle otkrila sam da je ono u svojoj prvoj fazi bilo zapravo čudotvorno crno raspelo za što sam potvrdu dobila i u arhivskim izvorima. To je bilo potpuno zaboravljeno. U dijelu oko Zagreba nisu poznata, pojavljuju se više na obali. Dosad u svom radu nisam naišla na crno raspelo u kontinentalnoj Hrvatskoj".

No, osim ostataka crne boje, restauratorica je uočila i veliku rupu na Isusovim leđima koja je išla sve do srca s prednje strane. "Ta rupa nije bila korištena za konstrukciju, odnosno vješanje korpusa. Radi se o uprizorenju kapanja krvi, gotovo sigurno vrlo dojmivljive theatrum sacrum u pomno osmišljenoj cjelovito uređenoj scenografiji. Ipak, to što je u početku bilo jako atraktivno i privlačilo je brojne hodočasnike vrlo brzo je, vjerujem i namjerno, zabranjeno jer se stvorilo praznovjerje". Ima tu još jedna priča, dodaje, s kojom se ovo Raspelo može povezati.

Strah od praznovjerja

"Crkve su inače smještene na vrhu brda, no ova je na dnu, uz samu vodu, odmah pored nje je zdenac i postoji legenda među ljudima da je prva crkva nastala jer se na samoj vodi pojavila Majka Božja. Ali možda se legenda može povezati i sa starijom slavenskom mitologijom – božica plodnosti Mokoš povezuje se s vlažnom zemljom, jer je ona plodna. Utoliko je sama ta voda sveta, pa ako kaplje iz Isusove rane, što je to ako ne pravo čudo Života! Ipak, čini se da su se biskupi pobojali da bi to moglo ići prema praznovjerju. U 18. stoljeću su inače voljeli te efekte, to je bilo takvo vrijeme. Udeš u crkvu i vidiš Krista kako krvari". Raspelo u početku nije bilo u samoj crkvi, otkriva restauratorica, nego je imalo

vlastitu kapelu koju su masovno pohodili hodočasnici. Odvijale su se tu i velike proslave za blagdane koji su vezani baš za tu crkvu. "Hodočasnici su dolazili iz okolnih sela pa čak i iz nekih udaljenijih. Bilo je toliko ljudi, kako se doznaje iz dokumenata, da su župniku morali dodatno pomagati drugi župnici iz okolnih župa oko ispovjedi. I nisu dolazili samo zbog Majke Božje Čučerske nego i Raspela. Ljudi su dolazili sa svojim intimnim pričama, molili su za konkretne stvari. Zato se ta Raspela i smatraju čudotvornima, ona pomažu u konkretnim poteškoćama. Vjerujem da su te čudotvorne skulpture doista imale prave, dobre efekte. Ali u jednom se trenutku dogodio strah kod biskupa čemu svjedoči i to da je preneseno iz kapelice u samu crkvu. Kapela je potom srušena. Kada je preneseno u crkvu, Raspelo, međutim, nije stavljeno na neko istaknuto mjesto nego malo po strani što pokazuje da se polako smanjivao taj kult".

Baveći se pak drugom fazom ovog Raspela, vidjevši da se na raspelom Kristu svuda nalaze rane, restauratorica pretpostavlja da je to možda bilo tzv. kužno raspelo koje je štitiло od kuge i da se možda u jednom trenutku i taj kult pojavio: "Nemam neke arhivske dokaze, to je jedna moja pretpostavka. Ovo je dosta kasno za takav tip Raspela. Gotička raspela imaju te rane ali kasnije su one vezane često baš uz kugu".

BAVEĆI SE PAK DRUGOM FAZOM TOG RASPELA, VIDJEVŠI DA SE NA RASPATOM KRISTU SVUDA NALAZE RANE, RESTAURATORICA PRETPOSTAVLJA DA JE TO MOŽDA BILO TZV. KUŽNO RASPELO KOJE JE ŠTITILO OD KUGE

U idućoj fazi, negdje u prvoj polovini 19. stoljeća, rane na Kristu potpuno nestaju i kako objašnjava restauratorica ide se na kompletno smirenje, a raspelo se nalazi u crkvi na mjestu na kojem ne privlači tako veliku pozornost. Slijedi potom faza nakon potresa 1905. godine kada je raspelo također palo, ali ne s tako velike visine kao nedavno.

Andelčić s bočnog oltara

"U toj obnovi zanimljivo je da je Krist dobio jednog malog slatkog andelčića koji potječe s jednog od bočnih oltara, isto stradalom u tom potresu. Iskoristili su ga da "kupi krv", što je opet povrat na kult krvi, a i još jedna ikonografska transformacija."

Šezdesetih godina župnik Josip Pinturić "koji je imao smisla za uređenje crkve", preselio je raspelo u svetište, opet na istaknuto mjesto, a potom angažira 1979. godine svog prijatelja akademskog slikara Josipa Resteka da izradi triptih. Restek središnje mjesto predviđa za raspelo i tu postavlja više-manje jednobojnu pozadinu za raspelo za razliku od dvije bočne slike na kojima slika prizore "Isus u Getsemanskom vrtu" i "Uskrsnuće".

Prilikom restauracije, govori Ksenija Škarić, koriste pigmente koji nisu otrovni, neki od starih pigmenta, oni najotrovniji, objašnjava restauratorica, više se ni ne mogu naći u prodaji. Isto tako i za krunu koja dolazi na red na kraju koristit će novi no zapravo stari materijal. Isus Krist imao je naime krunu izradenu od obične bodljikave željezne žice no izvorno, otkrilo se to tijekom restauracije preko jednog komadića koji je preostao i stare fotografije, od prave trnine što su detektirali na Šumarskom fakultetu. Tako da će se ići na tu varijantu. Grana trnine od koje će se izraditi Kristova kruna stoji trenutno u jednoj vazni na stolu gdje Ksenija dovršava restauraciju skulpture: "To je moje Božićno drveće". □

GORAN TOMIJEVIĆ